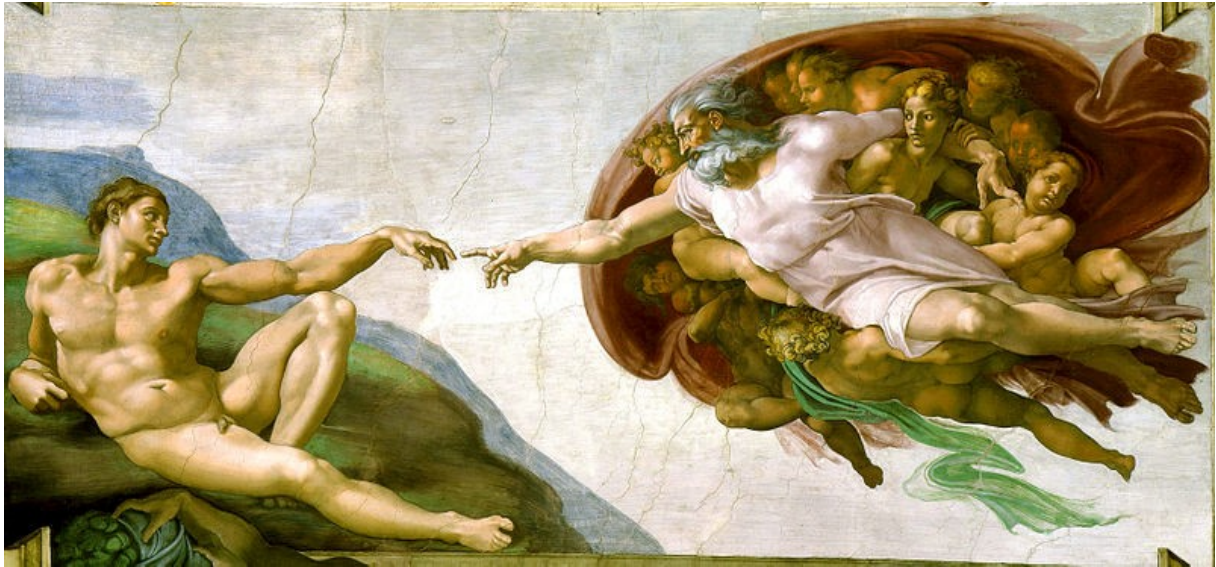

Toelichting op de Italiaanse renaissancekunstenaars in Woenderskamp

Detail uit *De Schepping van Adam* (ca. 1511) van Michelangelo. Bron: [wikimedia commons](#).

Giorgio Vasari (1511-1574)

Italiaanse kunstschilder, architect en biograaf

Giorgio Vasari werd geboren in Arezzo, Toscane en overleed in Florence. Hoewel hij in zijn tijd werd gewaardeerd als schilder en architect dankt hij zijn grootste bekendheid aan zijn werk als schrijver. Zijn boek '*Le Vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori*', ofwel '*De Levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*' (vaak afgekort tot '*Le Vite*', ofwel '*De Levens*'), verscheen in twee edities. De eerste versie in 1550 en een uitgebreide editie in 1568. In de editie uit 1550 gebruikte hij als eerste de term *rinascità*, ofwel **renaissance**. Deze term verwijst naar een culturele periode in de geschiedenis die tot stand kwam tijdens de vijftiende en zestiende eeuw en die zich onderscheidt door een herbezinning op de modellen uit de klassieke oudheid en door een nieuwe manier van denken die de mens en de natuur als middelpunt had.

Vasari streefde ernaar om de status van de kunstenaar te promoveren van een ambachtsman tot een goddelijk geïnspireerd genie. Zijn theoretische uiteenzettingen over wat het zou moeten betekenen om kunstenaar te zijn werden de basis voor de academische opleiding tot kunstenaar. In 1563 richtte hij, gesteund door Cosimo I de 'Medici, de groothertog van Toscane, de Accademia del Disegno te Florence op. Hierbij werd hij gesteund door de grootste nog levende kunstenaar: Michelangelo, die in 1564 overleed. Op deze kunstacademie werd onderwijs gegeven over de klassieke oudheid in beeld en taal, beheersing van het mathematisch perspectief, toepassing van de gulden snede en bestudering van de menselijke anatomie.

Vasari schetst in *Le Vite* de levens van vele renaissancekunstenaars die hem voor zijn gegaan, waarbij hij in de editie uit 1568 de voornamelijk historische portretten uit de eerste editie aanvult met biografieën van zijn tijdgenoten. Het boek wordt door moderne kunsthistorici gezien als het meest invloedrijke boek over de renaissance dat er is. Het is de basis van veel informatie over de renaissancekunstenaars uit het verleden. Zo worden alle renaissancekunstenaars die voorgesteld worden om in **Woenderskamp** te vernoemen door hem beschreven, behalve Lavinia Fontana. Zij was nog maar zestien jaar oud op het moment dat de tweede editie van *Le Vite* verscheen en stond aan het begin van haar loopbaan als kunstenaar. Haar vader Prospero Fontana komt wel voor in het boek van Vasari.

Bronnen:

- Haanappel, Karin, *Herstory of Art* (Geesteren 2012), p. 91.

- Ricketts, Melissa, *Grote meesters uit de Renaissance* (2005, vertaling van Maestros del Renacimiento, Barcelona 2004), p. 9, 433-438.
- Vasari, Giorgio, *De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*, gekozen en ingeleid door Henk van Veen en vertaald door Anthonie Kee (Zesde druk, Amsterdam 2017), p. 7-20.

Lavinia Fontana (1552-1614)

Italiaanse kunstschilder

Lavinia Fontana werd geboren in Bologna en overleed in Rome. Haar vader was schilder Prospero Fontana. Hij leerde zijn dochter schilderen. Lavinia was binnen en buiten Italië bekend als portretschilder. Ze wordt gezien als de eerste professionele vrouwelijke kunstenaar. Dat wil zeggen dat ze niet in een klooster of aan een hof werkte, maar als gelijke naast de mannelijke kunstenaars in een stad. In dit geval Bologna. Deze stad had sinds de elfde eeuw een universiteit waar vanaf de dertiende eeuw ook vrouwen aan werden toegelaten. Het is dan ook geen toeval dat juist daar meerdere vrouwelijke kunstenaars tot bloei kwamen. De man van Lavinia Fontana was ook schilder, maar zij was de belangrijkste kostwinner van hun gezin met elf kinderen. Lavinia werkte vooral in opdracht en er zijn meer dan honderd van haar werken bewaard gebleven. Hiervan zijn er meer dan dertig gesigneerd en gedateerd. Onder haar schilderijen bevonden zich een aantal mannelijke en vrouwelijke naakten. Haar bekendste schilderij is *Zelfportret aan het spinet met dienstmeisje*, dat ze rond 1577 maakte.

Bronnen:

- Haanappel, *Herstory of Art*, p. 91-94.
- Heller, Nancy G., *Women Artists: an illustrated history* (New York 1987), p. 19-20.
- National Museum Of Women In The Arts. *Lavinia Fontana*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://nmwa.org/explore/artist-profiles/lavinia-fontana>

Properzia de' Rossi (ca. 1490-1530)

Italiaanse beeldhouwer en houtsnijder

Properzia de' Rossi werd net als Lavinia Fontana geboren in Bologna. Ze was de dochter van een notaris en werd opgeleid in muziek, dans, poëzie, klassieke literatuur en schilderkunst. Properzia ontdekte echter dat graveerwerk en beeldhouwen haar het beste lag. Zo sneed ze (vaak religieuze) miniaturen uit perzikpitten of de pitten van andere vruchten. Verder kreeg ze les van meestergraveur Marcantonio Raimondi, die bekend is vanwege zijn gravures op basis van schilderijen van Rafaël. Het is niet bekend hoe ze leerde beeldhouwen, maar Properzia was de enige vrouwelijke kunstenaar waar Vasari in de eerste editie van zijn boek *Le Vite* uit 1550 een hele biografie aan wijdde. In de tweede editie van *Le Vite* uit 1568 vult hij die biografie aan met beknopte informatie over enkele andere vrouwelijke renaissancekunstenaars: Plautilla Nelli, Lucrezia Quistelli en Sofonisba Anguissola. Dankzij de biografie van Vasari over Properzia de' Rossi weten we dat er buiten Florence wel vrouwelijke kunstenaars werkzaam waren en dat Properzia beroemd was in heel Italië. Bovendien geeft hij aan dat zij het marmeren basreliëf *Jozef en de vrouw van Pontifar* vorm gaf. Dit marmeren paneel maakt deel uit van de westelijke façade van de San Petroniobasiliek in Bologna. Properzia overleed in Bologna in 1530.

Bronnen:

- Haanappel, *Herstory of Art*, p. 87-89.
- Heller, Nancy G., *Women Artists*, p. 23-24.
- Chernick, Karen, (14 september 2018), *The Only Woman in the Renaissance's Most Famous Record of Art History*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-woman-renaissances-famous-record-art-history>
- Women in World History: A Biographical Encyclopedia. *Rossi, Properzia de (c. 1490–1530)*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/rossi-properzia-de-c-1490-1530>
- Italian Renaissance Learning Resources. *Excerpts from Giorgio Vasari's "Life of Madonna Properzia de' Rossi," sculptor of Bologna*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van

Plautilla Nelli (1524-1588)

Italiaanse kunstschilder en non

Plautilla Nelli werd geboren in Florence. Haar vader was een koopman. Voordat ze in 1538 intrad bij de dominicanessen van het Santa-Catarina-da-Sienaklooster in Florence heette ze Pulisena Margherita Nelli. Ze nam de naam Plautilla aan. Vasari schrijft dat Plautilla zichzelf de schilderkunst had geleerd door doeken na te schilderen. Het is bekend dat zij tekeningen bezat van Fra Bartolomeo en waarschijnlijk ook reproducties van schilderijen uit die tijd. Het was voor haar niet mogelijk om de ontwikkelingen in de schilderkunst te volgen, omdat zij in het klooster leefde. Desondanks verwierf ze bekendheid met haar schilderijen. Vasari merkt op dat er zoveel van haar schilderijen in de huizen van de heren van Florence hingen dat het vervelend zou zijn om ze allemaal op te noemen. In de tijd dat Vasari over haar schrijft (1568) was Plautilla de prioeres van haar klooster. Haar grote schilderij *Het laatste avondmaal* wordt in 2019 gerestaureerd in Florence door de 'Advancing Women Artists Foundation'. Dit is voor zover bekend het enige schilderij van haar hand dat Plautilla gesigneerd heeft. Ze overleed in 1588 in het klooster te Florence waar ze het grootste deel van haar leven woonde en werkte.

Bronnen:

- Haanappel, *Herstory of Art*, p. 89.
- Advancing Women Artists Foundation, *Plautilla Nelli*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <http://advancingwomenartists.org/artists/plautilla-nelli>
- Klerck, Bram de, (4 februari 2019) 'Met restauraties aandacht vragen voor vergeten schilderessen'. *De NRC*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/02/04/in-florence-speurt-awa-naar-de-vergeten-schilderessen-van-vroeger-a3652812>
- Wikipedia. *Plautilla Nelli*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van https://en.wikipedia.org/wiki/Plautilla_Nelli

Donatello (ca. 1386-1466)

Italiaanse beeldhouwer

Donato di Niccolò di Betto Bardi werd geboren in Florence en overleed daar ook. Hij stond bekend onder de naam Donatello. Hij was een van de grootste beeldhouwers uit de renaissance naast Michelangelo. Donatello bewerkte hout, steen, marmer en brons. Hij is onder meer bekend van de bronzen *David met het hoofd van Goliath* (ca. 1430).

Bronnen:

- Janson, H.W., 'Donatello Italian Sculptor'. *Encyclopaedia Britannica*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://www.britannica.com/biography/Donatello>
- Vasari, *De Levens*, p. 193-207.

Leonardo da Vinci (1452-1519)

Italiaanse kunstschilder, uitvinder, ingenieur en alleskunner

Leonardo da Vinci werd geboren in het Italiaanse dorp Vinci, niet ver van Florence. Leonardo belichaamde met zijn veelzijdigheid de renaissance. Zo was hij onder andere militair ingenieur en deed hij onderzoek naar de anatomie van het menselijk lichaam. Dat laatste leverde hem beschuldigingen van zwarte magie op, omdat hij lijken ontleedde voor zijn onderzoek. Hij is echter het meest bekend als uitvinder en schilder. Twee beroemde schilderijen van zijn hand zijn: *Het Heilige Avondmaal* en de *Mona Lisa*. Aan het einde van zijn leven woonde hij in Frankrijk. Leonardo overleed vijfhonderd jaar geleden in Amboise.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p. 211-216.
- Vasari, *De Levens*, p. 288-302.

Michelangelo (1475-1564)

Italiaanse beeldhouwer, kunstschilder, dichter en architect

Michelangelo Buonarroti werd geboren in Caprese, bij Arezzo. Michelangelo was een veelzijdig kunstenaar, maar vooral beeldhouwer. Zo maakte hij het beeld *De David* dat in Florence te vinden is. Tegenwoordig wordt hij beschouwd als een artistiek genie. Vasari zag Michelangelo als de kunstenaar die zelfs de kunst van de klassieke oudheid had weten te overtreffen. Een van zijn vele bekende werken maakt deel uit van de Sixtijnse Kapel in Vaticaanstad: *De schepping van Adam*. Michelangelo overleed in Rome.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p. 307-312.
- Vasari, *De Levens*, p. 7.

Rafaël (1483-1520)

Italiaanse kunstschilder en architect

Rafaël Sanzio werd geboren in Urbino. Zijn vader Giovanni Santi was een middelmatige schilder. Rafaël zou zijn achternaam eerst verlatiniseren tot Santius en werd later Sanzio genoemd. Een van zijn bekende werken is een fresco dat *De school van Athene* (1509-1510) heet. Het is te vinden in het Apostolisch Paleis in het Vaticaan. Verder begon hij in 1518 met het schilderen van de *Transfiguratie* (1518-1520). Een werk dat door zijn leerlingen werd afgemaakt, nadat Rafaël in 1520 te Rome overleed.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p. 343-348.
- Vasari, *De Levens*, p. 332-366.

Titiaan (ca. 1488-1576)

Italiaanse kunstschilder

Tiziano Vecellio werd geboren in Pieve di Cadore in de Italiaanse Alpen. In Nederland kennen we hem onder de naam Titiaan. Hij is onder meer bekend van de schilderijen *Maria Hemelvaart* (1529-1531) en *De Venus van Urbino* (ca. 1538). Daarnaast maakte hij vele portretten van de machtigen van zijn tijd. Zoals van de doge van Venetië Andrea Gritti (1523) en prins Filips II (1548) voordat deze de koning van Spanje werd. Titiaan overleed in Venetië als slachtoffer van de pest.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p.373-378.
- Vasari, *De Levens*, p. 614-630.

Sandro Botticelli (ca. 1445-1510)

Italiaanse kunstschilder

Alessandro de Mariano Filipepi werd geboren in Florence en overleed hier ook. Als schilder werd hij bekend onder de bijnaam 'Botticelli', wat 'het tonnetje' betekent. Dit was eigenlijk de bijnaam van zijn kleine mollige broer. Hij staat bekend om zijn kleurrijke portretten en schilderijen. Bijvoorbeeld de *Geboorte van Venus* (ca. 1489).

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p.169-174.
- Vasari, *De Levens*, p. 259-265.

Andrea Palladio (1508-1580)

Italiaanse architect

Andrea di Pietro della Gondola werd geboren in Padua. Hij was van bescheiden afkomst. In eerste instantie werkte hij vanaf zijn zestiende als steenhouwer in Vicenza. Tot hij rond zijn dertigste daar in dienst werd genomen door

graaf Giangiorgio Trissino. Die verzorgde een opleiding tot architect en ingenieur voor hem met als doel om een gespecialiseerde assistent van hem te maken. De graaf gaf hem ook de naam 'Palladio' die verwijst naar Pallas Athene, de Griekse godin van (onder andere) de wijsheid en de kunst. Hij bouwde vele villa's in Vicenza en Venetië. Hoewel zijn bouwwerken vooral in een beperkt deel van Italië te vinden zijn, strekte zijn invloed zich veel verder uit doordat hij ook over architectuur schreef. In 1570 verschenen van zijn hand *I Quattro Libri dell'Architettura* (De Vier Boeken van de Architectuur). Palladio overleed in 1580 in het plaatsje Maser in de provincie Treviso.

Bronnen:

- Bussagli, Marco, *Geschiedenis van de architectuur* (Alphen aan den Rijn 2004/vertaling van Capire l'architettura, Florence 2003) p. 302-303.
- Watkin, David, *De westerse architectuur: een geschiedenis* (Tweede druk Nijmegen 2001/ vertaling van A history of Western architecture, Londen 2000) p. 243-251.

Bramante (1444-1514)

Italiaanse architect

Donato Bramante werd geboren in de stad die nu Fermignano heet (en toen Monte Asdrualdo). Hij was een vriend en beschermheer van Rafaël en een rivaal van Michelangelo. Bramante is als architect onder andere bekend als de hoofdontwerper van de *Sint-Pieterbasiliek* in Vaticaanstad. Paus Julius II benoemde Bramante tot hoofdarchitect van het renovatieprogramma dat de paus in Rome wilde uitvoeren. Hij kreeg de opdracht om het Vaticaanse complex te vergroten en de nieuwe basiliek van de Sint Pieter te bouwen. De eerste steen werd in 1506 gelegd. Na de dood van de paus in 1513 werd Bramante vervangen. Meerdere architecten, waaronder Rafaël en Michelangelo, zouden zich nog bezig houden met het ontwerp en de bouw van de basiliek. De koepel werd voltooid in 1590, maar tot in de zeventiende eeuw werden nog aanpassingen en aanvullingen gedaan op de kerk. Bramante overleed in 1514 te Rome.

Bronnen:

- Bussagli, *Geschiedenis van de architectuur*, p. 292-293, 298-299.
- Watkin, David, *De westerse architectuur*, p. 223-227.

Luca Signorelli (ca. 1450-1523)

Italiaanse kunstschilder

Luca d'Egidio di Maestro Ventura de Signorelli, kortweg Luca Signorelli, werd geboren in Cortona, in het grensgebied tussen het Italiaanse Toscane en Umbrië. Hij gebruikte het thema van de Apocalyps om zich in zijn fresco's en schilderijen uit te leven in de weergave van het naakte menselijke lichaam in uiteenlopende bewegingen, gebaren en houdingen. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de *Opstanding van het vlees* (1499-1502). Luca Signorelli werkte in verschillende plaatsen, waaronder in Rome. Aan het einde van zijn leven keerde hij terug naar Cortona, waar hij overleed in 1523.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p.199-204.

Tintoretto (1518-1594)

Italiaanse kunstschilder

Jocopo Robusti werd geboren als de zoon van een textielwerker in Venetië en overleed daar ook. Zijn bijnaam 'Tintoretto' betekent het 'Textielververtje', naar het beroep van zijn vader. Hij schilderde voornamelijk portretten en religieuze werken. Hij viel op met zijn gebruik van licht en kleur in zijn schilderijen. Tintoretto schilderde over verschillende onderwerpen, waaronder zijn versie van *Het laatste Avondmaal* (1592-1594).

Bron:

- Ricketts, *Grote meesters* p. 439-444.

Veronese (1528-1588)

Italiaanse kunstschilder

Paulo Caliari werd geboren in Verona, als zoon van meesterbeeldhouwer Gabriele. Hoewel hij werd opgeleid in het atelier van zijn vader, trok de schilderkunst hem meer dan het beeldhouwen. Aan zijn geboorteplaats dankt hij zijn latere bijnaam: '(Il) Veronese'. Hij zou bekend worden als schilder van verschillende fresco's en andere schilderijen. Bijvoorbeeld *De bruiloft te Kana* (1563), dat met zijn omvang van 6,77 x 9,94 meter het grootste schilderij is dat tegenwoordig in het Louvre te Parijs hangt. Aan het einde van zijn leven woonde Veronese in Venetië, waar hij stierf.

Bronnen:

- Ricketts, *Grote meesters* p.457-462.
- Wikipedia. *De bruiloft te Kana*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van https://nl.wikipedia.org/wiki/De_bruiloft_te_Kana

Gebruikte bronnen

- Advancing Women Artists Foundation, *Plautilla Nelli*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <http://advancingwomenartists.org/artists/plautilla-nelli>
- Bussagli, Marco, *Geschiedenis van de architectuur* (Alphen aan den Rijn 2004/vertaling van Capire l'architettura, Florence 2003)
- Chernick, Karen, (14 september 2018), *The Only Woman in the Renaissance's Most Famous Record of Art History*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-woman-renaissances-famous-record-art-history>
- Haanappel, Karin, *Herstory of Art* (Geesteren 2012)
- Heller, Nancy G., *Women Artists: an illustrated history* (New York 1987)
- Italian Renaissance Learning Resources. *Excerpts from Giorgio Vasari's "Life of Madonna Properzia de' Rossi," sculptor of Bologna*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van www.italianrenaissanceresources.com/units/unit-3/sub-page-03/excerpts-from-giorgio-vasaris-life-of-madonna-properzia-de-rossi-sculptor-of-bologna/
- Janson, H.W., 'Donatello Italian Sculptor'. *Encyclopaedia Britannica*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://www.britannica.com/biography/Donatello>
- Klerck, Bram de, (4 februari 2019) 'Met restauraties aandacht vragen voor vergeten schilderessen'. *De NRC*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/02/04/in-florence-speurt-awa-naar-de-vergeten-schilderessen-van-vroeger-a3652812>
- National Museum Of Women In The Arts. *Lavinia Fontana*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, van <https://nmwa.org/explore/artist-profiles/lavinia-fontana>
- Ricketts, Melissa, *Grote meesters uit de Renaissance* (2005, vertaling van Maestros del Renacimiento, Barcelona 2004)
- Vasari, Giorgio, *De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*, gekozen en ingeleid door Henk van Veen en vertaald door Anthonie Kee (Zesde druk, Amsterdam 2017)
- Watkin, David, *De westerse architectuur: een geschiedenis* (Tweede druk Nijmegen 2001/ vertaling van A history of Western architecture, Londen 2000)
- Women in World History: A Biographical Encyclopedia. *Rossi, Properzia de (c. 1490–1530)*. Geraadpleegd op 7 mei 2019 van Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/rossi-properzia-de-c-1490-1530>